

Türkiye'deki Medya Okuryazarlığı Tezlerinin Metodolojik Açından İncelenmesi

Serkan BAYRAKCI*

Öz

Medya okuryazarlığı, iletişim ve eğitim bilimleri arasında yer alan ve sıklıkla bu alanlardaki bilimsel çalışmalara konu olan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı'nın örgün eğitimde ders vermeye başladığı 2007 yılından günümüze kadar medya okuryazarlığıyla ilgili yazılmış olan 31'i doktora olmak üzere toplam 140 lisansüstü tez, metodolojik olarak incelenmiştir. Meta analiz yöntemiyle yürütülen bu çalışmanın amacı medya okuryazarlığı konusunda yazılmış tezlerin genel durumunu betimlemek ve doktora tezlerini metodolojik açıdan inceleyerek eğilimleri ve eksiklikleri ortaya koymaya çalışmaktır. Tezlerin metodolojik açıdan değerlendirilmesi, alandaki eksiklerin ve eğilimlerin ortaya konması nedeniyle önem arz etmektedir. Araştırma kapsamında medya okuryazarlığı başlıklı tezler toplanmış ve enstitü bazlı analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı tezlerinin neredeyse tamamının eğitim ve medya/iletişim konularında yazıldığı görülmüştür. Tezlerin eğitim bilimleri ve sosyal bilimler enstitüsü çatısı altında yer aldığı ve tezlerde çoğunlukla karma yöntem kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Veri toplama aracı olarak görüşme ve anket tercih edilirken, nitel analizlerde yazılımlardan sınırlı düzeyde faydalandığına ve araştırmalarda amaç, yöntem, kapsam gibi metodolojik açıklamaların genel olarak ifade edildiğine ulaşılmıştır. Ayrıca veri analizlerinde ön koşul testlerin eksikliği, uygulanan test ile yorumlar arasında farklılıklar olduğu ve veri toplama araçlarının yöntem olarak ifade edilmesi gibi metodolojik sorunlar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya Okuryazarlığı, Metodoloji, Medya ve İletişim, Meta Analiz, Dijital İletişim

* Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bilişim Anabilim Dalı, serkan.bayrakci@marmara.edu.tr, ORCID:0000-0002-3817-1927

Methodological Analysis of Media Literacy Theses in Turkey

Serkan BAYRAKCI

Abstract

Media literacy is a field in between communication and educational sciences. The aim of this study, which is carried out using the meta-analysis method, is to describe the general state of theses written on media literacy and to attempt to reveal the trends and deficiencies of the area by examining the doctoral theses from a methodological perspective. Within the scope of this research, theses containing media literacy-related titles were collected and analyzed in accordance with their institutes. Accordingly, a total of 140 theses written on media literacy since 2007, 31 of which are doctoral dissertations, have been examined. The following conclusions have been reached as a result: almost all of the media literacy theses written on education and media/communication subjects had been gathered under the umbrella of educational sciences and social sciences institutes. They had utilized mostly mixed methods; preferred interviews and questionnaires as data collection tools and applied software only at a limited level in qualitative analysis. Moreover, methodological explanations such as purpose, method and scope were generally stated. In addition, methodological problems were identified such as the lack of prerequisite tests in data analysis, the incongruity between the applied tests and their interpretations, and the expression of data collection tools as a method.

Keywords: Media Literacy, Methodology, Media and Communication, Meta Analysis, Digital Communication

Giriş

Sektörel olarak medyanın ve diğer enformasyon teknolojilerinin hayatımızın her alanına nüfuz etmesiyle birlikte, medyaya yönelik farkındalık çalışmaları da artmıştır.¹ Başta Avrupa ve Amerika olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde medya okuryazarlığına yönelik çeşitli etkinlikler ve müfredat çalışmaları yapı- lıp hayata geçirilmektedir. Bu çalışmaların genel amacı da toplumların medya okuryazarlıklarını yükseltmek, başta öğrenciler olmak üzere toplumu teknolojik gelişmelere ayak uydurmak, nitelikli medya kullanıcılarının ortaya çıkmasını sağlamak ve medya içeriği üretme konusunda bireyleri yetkinleştirmektir. Medya okuryazarlığı, sürekli değişen ve gelişen teknolojilere, yeni iletişim biçimlerine ayak uydurma açısından bir çözümlenme yeteneği kazanmak ve zihni farklı me- saj türlerine açmak olarak tanımlanabilir.² Medya okuryazarlığı ayrıca medyaya maruz kalan bireyin karşılaştığı çok çeşitli mesajlar üzerinde kontrol ve içerik üretmede uygulama yeteneğini artıran bir yetkinliktir. Tüm bunlara ek olarak medya okuryazarlığı insanların günlük yaşamlarında önüne çıkan birçok medya mesajı biçimine karşı farkındalıklarının da bir tezahürüdür.

Medya okuryazarlığının birçok farklı tanımı vardır ve bu tanımları iletişim öğelerini temel alarak yapan araştırmacılar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Nilüfer Sezer medya okuryazarlığını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Medya okuryazarlığı, medya aracılığıyla aktarılan simgeleri/sembolleri kodlayabilme ve kod çözebilme/açıklama, analiz ve sentez yapabilme ve dolaylı ileti üretebilmektir. Medya eğitimi, medyanın çalıştığı ‘uygulamalı’ deneyimleri ve medya ürünlerini kapsayan bir çalışmadır; medya okur- yazarlığı eğitimi ise, medya okuryazarlığıyla ilintili yetenekleri/becerileri öğretmeye adanmış eğitsel bir alandır.”³

Medya okuryazarlığına yönelik çok sayıda bakış açısı olmasına karşın William J. Potter, bu bakış açılarını dört temel ana uzmanlık grubu çerçevesinde özetle- miştir. Bunlardan ilki medyanın çocuklara yönelik potansiyel olumsuz etkileri ve kamu politikası üzerine yoğunlaşan gruptur. İkincisi halkın medya iletilerini

1 UNESCO, “Media and Information Literacy”, 21 Nisan 2021, <https://www.unesco.org/en/communication-information/media-information-literacy>; Avrupa Birliği, “Media literacy”, 2019, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-literacy>; Avrupa Konseyi, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-literacy>; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Medya Okuryazarlığı, <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr>.

2 Zakir Avşar, “Medya Okuryazarlığı”, *İletişim ve Diplomasi*, c. 2, sy. 5, 2014, s. 7.

3 Nilüfer Sezer, “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı Eğitimine İlişkin İlk Girişimler ve Sonrası”, *Medya Okuryazarlığı Üzerine...*, der. Nilüfer Sezer ve Nuray Yılmaz Sert, İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2019, s. 53.

çözümlemek için gerekli olan becerileri kazanması ve buna yönelik eğitimlerle ilgilenen gruptur. Üçüncüsü çocukların medya mesajlarını algılaması konusunda onları yönlendiren ebeveyn ve yetişkinlere yardımcı olmakla ilgilenen gruptur. Ve sonuncusu başta kitle iletişim araçları olmak üzere medyanın toplum üzerindeki etkilerini eleştirel bakış açısıyla inceleyen gruptur. Medya okuryazarlığı, karşılaşılan mesajların anlamını işlemek ve yorumlamak için kendimizi kitle iletişim araçlarına maruz bıraktığımızda aktif olarak kullandığımız bir dizi bakış açısıdır. Medya okuryazarlığı hakkında yazan çoğu kişi bunu öncelikle bir beceri olarak görür ve bu beceriye atıfta bulunmak için eleştirel düşünciyi kullanır.

Ayrıca medya okuryazarlığı yedi beceriyi gerektirir.⁴

1. Analiz (Analysis): Bir mesajı anlamlı ögelere bölmek.
2. Değerlendirme (Evaluation): Bir mesaj ögesini bazı standartlarla karşılaştırmak ve yorumlamak.
3. Gruplama (Grouping): Mesajın hangi şekilde birbirine benzediğini belirlemek ve gruplara toplamak.
4. Tümevarım (Induction): Küçük bir öge kümesinden bir örüntü çıkarma, ardından örüntüyü kümedeki tüm ögelere genelleme yapmak.
5. Tümdengelim (Deduction): Ayrıntıları açıklamak için genel ilkeleri kullanmak.
6. Sentez (Synthesis): Öğeleri yeni bir yapıya monte etmek.
7. Soyutlama (Abstraction): Bir mesajın özünü vermek. Mesajın kendisinden daha az sayıda kelimeyle kısa, net ve doğru bir açıklama oluşturmak.

Dijital süreçlerle birlikte ise medya okuryazarlığı farklılaşmıştır. Avrupa Komisyonu, “Dijital ortamda medya okuryazarlığına Avrupalı bir yaklaşım” isimli raporunda dijital medya okuryazarlığı kavramını genişleterek geleneksel medyayı ve internet ortamını, medya ekonomisini, telif hakkı gibi daha geniş yelpazedeki unsurları da medya okuryazarlığı bünyesinde değerlendirmiştir.⁵

Medya okuryazarlığı seviyesini artırmak, medyanın etkilerine daha az maruz kalma ve bunların nihai etkilerini kontrol etme konusunda bireylere daha fazla güç sağlamaktadır. Medyanın hayatımızda artan önemiyle birlikte medya okuryazarlığının da önemi artmış ve medya ve iletişim çalışmaları ile eğitim bilimleri alanlarının ortak noktalarından biri olmuştur. Medya teknolojilerinin multidisipliner yapısı beraberinde medya okuryazarlığı konusunu da multidisipliner kılmıştır. Hem Türkiye’de hem de dünyada birçok kurum, kuruluş ve akademik çevre konu üzerine çalışmalar yapmakta ve medya okuryazarlığı eğitimlerinin verimliliğini artırmaya çalışmaktadırlar. Hediyeullah Aydeniz’e göre “medya okuryazarlığı

4 W. James Potter, *Media Literacy*, California: Sage Publications, 2021, s. 40.

5 “A European Approach to Media Literacy in The Digital Environment”, Commission of The European Communities, <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF> [Erişim Tarihi: 20.02.2022].

eğitimi, bireye eleştirel düşünebilme, etkili iletişim kurabilme ve aktif vatandaş olma konusunda yardım eder.”⁶ Türkiye’de 2005 yılında medya okuryazarlığını odağa alan ilk konferans Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiş ve bu konferansın bildirileri *Eleştirel Medya Okuryazarlığı* adı ile 2008 yılında kitaplaştırılmıştır.⁷ 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı, medya okuryazarlığı dersini ortaokullarda⁸ seçmeli ders olarak müfredata dahil etmiştir. Yaygın eğitim kapsamındaki çalışmalar açısından ise Türkiye’deki ikinci önemli gelişme Aile Eğitim Programı’nın (aep.gov.tr) geliştirip 2010 yılında eğitimlere başlamasıdır. 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nin düzenlediği I. Ulusal Medya Okuryazarlığı Konferansı’ndan bu yana Türkiye’de akademik gündemdeki yerini koruyan medya okuryazarlığı, medya ve iletişim çalışmalarının bir alt alanı olarak hakemli bir akademik dergiye isim olacak şekilde (*Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi*)⁹ hem teorik hem de uygulama boyutuyla giderek müstakil bir çalışma alanına dönüşmektedir.

Hem uygulama boyutuyla medya okuryazarlığı eğitimi hem de akademik çalışmalar boyutuyla medya okuryazarlığı alanlarında Türkiye’de akademik bir birikimin olduğu söylenebilir ve bu literatür genişlemeye devam etmektedir. Öte yandan medya okuryazarlığı alanında yapılan bu akademik çalışmaları konu edinen araştırmaların sayısı ise sınırlıdır. Şimdiye kadar tespit edilebilen çalışmalar arasında Emel Arık ve Bilal Arık’ın “A Meta Analysis Study for Graduate Thesis on Media Literacy in Turkey”¹⁰ başlıkla çalışmaları bu alandaki ilk çalışma olması açısından önemlidir. Çalışmada medya okuryazarlığı başlıklı tezlerin genel bilgilerinin yanı sıra tezlerde kullanılan araştırma yöntemi, çalışma grupları ve veri toplama tekniklerine yer verilmiştir. Elinizdeki bu çalışmada ise Arık ve Arık’ın çalışmasındaki araştırma başlıklarına ek olarak tezlerde yapılan istatistiksel analizler, yazılımlar, ölçeklerin türü, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, amaç, kapsam, sınırlılık gibi metodolojik öğeler ve metodolojik sorunlar incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma, medya okuryazarlığı konusunda yapılan lisansüstü tezleri metodolojik olarak derinlemesine inceleyen bir meta analiz çalışması olması açısından alana ve gelecek çalışmalara katkı yapmayı hedeflemektedir. Medya ve iletişim çalışmalarının Türkiye’deki birikiminin metodolojik yönelimleri hakkında

6 Hediyetullah Aydeniz, *Medyayı Tanımak-1*, İstanbul: AEP Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi, 2012, s. 8.

7 Mutlu Binark ve Mine Gencil Bek, *Eleştirel Medya Okuryazarlığı*, İstanbul: Kalkedon, 2010, s. 7-8.

8 2018 yılında güncellenen ders kitabı için bkz. [http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20\(7%20veya%208.%20sınıf\).pdf](http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20(7%20veya%208.%20sınıf).pdf) [Erişim Tarihi: 10.02.2022].

9 *Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi*, www.medyaokuryazari.org.

10 Emel Arık ve Bilal Arık, “A Meta Analysis Study for Graduate Thesis on Media Literacy in Turkey”, *Online Journal of Communication and Media Technologies*, c. 11, sy. 4, 2021, s. 1-16.

da bir değerlendirme yapma imkânı da verebilecek bu tür bir çalışma, akademik bilgi üretiminin önemli bir göstergesi olan lisansüstü tezlere odaklanmıştır.

Meta analiz “Belirli bir konuda yapılmış, birbirinden bağımsız, birden çok çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve elde edilen araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma yöntemidir.”¹¹ Meta analiz çalışmaları, belirli bir konudaki araştırmaları toplayarak çalışmaların sonuçlarını analiz etmeyi ve yorumlamayı amaçlamaktadır.¹²Bu çerçeveden hareketle çalışmamızda doktora tezleri özelinde lisansüstü çalışmalar metodolojik olarak irdelenmiş ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Medya okuryazarlığı konusu lisansüstü tez çalışmalarında ne sıklıkta işlenmiştir?
- Medya okuryazarlığı konusundaki lisansüstü tezlerin tür, yıl, dil, enstitü ve bölümlere göre dağılımı nasıldır?
- Türkiye’deki medya okuryazarlığı alanında yazılan doktora tezlerinin araştırma yöntemleri, örnekleme yöntemleri ve örneklemleri nelerdir?
- Medya okuryazarlığı konulu doktora tezlerindeki veri toplama yöntemleri nelerdir?
- Tezlerdeki araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının durumu nedir?
- Tezlerin veri analizinde hangi yazılımlar ve teknikler kullanılmıştır?
- Araştırmada kullanılan ölçeklerin durumu nasıldır?
- Araştırmanın metodolojisine yönelik yapılan açıklamaların dağılımı nasıldır?
- Doktora tezlerindeki analizlerde eksikler ve sorunlar nelerdir?

Araştırmanın problemlerini cevaplayan bu meta analiz çalışmasında YÖK Tez Merkezi’ndeki (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) medya okuryazarlığıyla ilgili 31’i doktora olmak üzere toplam 140 lisansüstü tez incelenmiştir. Doktora tezleri özelinde her bir teze ait betimsel ve metodolojik özelliklere dair veriler 2022 Şubat ayı içinde Microsoft Excel’e kaydedilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma için YÖK Tez Merkezi’nin sağladığı veriler, araştırmacının amacına uygun olarak ürettiği değişkenler ve kodlar oluşturulmuştur. Ayrıca Arık ve Arık ile Bozkurt¹³ tez inceleme çalışmalarından faydalanılmıştır.

11 Semra Akgöz, İlker Ercan ve İsmet Kan, “Meta-analizi”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, c. 30, sy. 2, 2004, s. 108.

12 Louis Cohen, Lawrence Manion ve Keith Morrison, *Research Methods in Education*, London: Routledge, 2007.

13 Metin Bozkurt, “Çocuk Dergileriyle İlgili Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi”, *The Journal of Social Science*, c. 4, sy. 7, 2020, s. 275-283.

Araştırma ve Bulgular

YÖK Tez Merkezi'nde, başlığında “media literacy” yer alan toplam 140 tez bulunmaktadır. Arama Türkçe yapıldığında “medya okuryazarlığı, medya okuryazarlıkları, medya okuryazarlığının vb.” tüm eklerle farklı sonuçlar elde edildiği için arama İngilizce kavramlarla yapılmıştır. Elde edilen 140 tezin %78'i (n=109) yüksek lisans, %22'si (n=31) ise doktora tezidir. Tezlerin yıllara göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Tez Türü		Toplam
	Yüksek Lisans	Doktora	
2007	1	0	1
2008	4	1	5
2009	4	0	4
2010	4	2	6
2011	5	2	7
2012	5	2	7
2013	10	4	14
2014	6	2	8
2015	7	2	9
2016	4	4	8
2017	7	2	9
2018	9	5	14
2019	21	1	22
2020	7	2	9
2021	15	2	17
Toplam	109	31	140

YÖK Tez Merkezi'nde yer alan tezler yıllara göre incelendiğinde ilk çalışma; 2007 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde “Ortaöğretim 10. Sınıf Öğrencilerinin Televizyon Dizilerindeki Mesajları Algılamalarında Medya Okuryazarlığının Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezidir. Konu hakkındaki ilk doktora tezi ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2008'de tamamlanan “Egemen İdeolojinin Bir Aracı Olarak Medya ve Eleştirel Farkındalığın Gerekliliği: Medya Okuryazarlığı” başlıklı tezdur. 2019 yılındaki 22 adet tez, toplam tez sayısının %16'sına karşılık gelmektedir. 2010 ve

2011 yıllarında 7 tez yazılmışken 2012 yılında sayının iki katına çıkarak 14 tez yazıldığı görülmüştür.

Tablo 2. Tezlerin Yazım Diline ve Türüne Göre Dağılımı

Dil	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Türkçe	101	29	130
İngilizce	8	2	10
Toplam	109	31	140

Medya okuryazarlığı ile ilgili tezlerin %93'ü Türkçe (n=130), %7'si ise İngilizce (n=10) yazılmıştır. İngilizce yazılan 10 tezin 2'si doktora, 8'i yüksek lisans düzeyindedir.

Tablo 3. Tezlerin Enstitülere ve Türüne Göre Dağılımı

Enstitü Türü	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	63	23	86
Sosyal Bilimler Enstitüsü	46	8	54
Toplam	109	31	140

Medya okuryazarlığı üzerine yazılan bütün tezlerin üniversitelerde sosyal bilimler ya da eğitim bilimleri enstitüsü çatısı altında yazıldığı görülmüştür. Bu tezlerin %39'u (n=54) sosyal bilimler enstitüsünde, %61'u (n=86) ise eğitim bilimleri enstitüsünde yazılmıştır. Sosyal bilimler enstitüsünde yazılan tezlerin %15'i doktora (n=8) düzeyinde iken, eğitim bilimlerindeki bu oran %27'dir (n=23).

YÖK Tez Merkezi veri tabanında tezlerin, ilk sırada yer alan bölümleri incelendiğinde eğitim bilimleri enstitüsü bünyesindeki beyan edilen ilk alanları "eğitim ve öğretim"dir. Sosyal bilimler enstitüsünün eğitim bilimlerine göre daha geniş yelpazeye sahip olmasından dolayı tezlerin alanları da farklılık göstermektedir. Tezlerin alanlarına göre dağılımları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Tezlerin Alanlarına Göre Dağılımı

Bilim Dalı	Tez Türü		Toplam	Yüzde
	Yüksek Lisans	Doktora		
Eğitim ve Öğretim	69	17	86	61.2
Gazetecilik	15	4	19	13.7
İletişim Bilimleri	10	5	15	10.0
Radyo-Televizyon	5	4	9	6.5

Halk Bilimi (Folklor)	1	0	1	0.7
Halkla İlişkiler	6	1	7	5.0
Coğrafya	1	0	1	0.7
Kamu Yönetimi	1	0	1	0.7
Bilgi ve Belge Yönetimi	1	0	1	0.7
Toplam	109	31	140	100

Coğrafya, kamu yönetimi ve bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde birer yüksek lisans tezi yazılmıştır. Sosyal bilimler enstitüsünde yazılan tezlerden 19'u gazetecilik, 15'i iletişim bilimleri, 9'u radyo-televizyon ve 7'si halkla ilişkiler alanlarında üretilmiştir. Bu alanların geneli, medya ve iletişim çalışmaları olarak ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda medya okuryazarlığıyla ilgili yazılan tezlerin büyük oranda eğitim, medya ve iletişim alanlarında yazıldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın ayırt edici bir özelliği olarak medya okuryazarlığına başlığında yer veren doktora tezleri, metodolojik olarak derinlemesine incelenmiştir. 31 doktora tezinin araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Araştırma Yöntemine Göre Tezlerin Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Enstitü		Toplam
	Eğitim Bilimleri Enstitüsü (EBE)	Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE)	
Karma	13	3	16
Nicel	3	2	5
Nitel	6	4	10
Toplam	22	9	31

Tablo 5'te görüldüğü üzere tezlerin %53'ünde (n=16) nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birleştiren karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem kullanan doktora tezlerinin 13'ü eğitim bilimleri enstitüsünde, 3'ü sosyal bilimler enstitüsündedir. Sadece nitel araştırma yöntemlerini kullanan 10 tezin 6'sı eğitim, 4'ü ise sosyal bilimler; sadece nicel araştırma yöntemlerini kullanan 5 tezin ise 3'ü eğitim, 2'si sosyal bilimler enstitüsü çatısı altında yapılmıştır.

Doktora tezlerinin veri toplama teknikleri de incelenmiş ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Veri Toplama Tekniklerinin Enstitüye Göre Dağılımı

Veri Toplama Tekniği	Enstitü		Toplam
	EBE	SBE	
Gözlem	4	0	4
Doküman	9	2	11
Anket	12	5	17
Deney	6	0	6
Görüşme	17	1	18
Toplam	48	8	56

Tezlerin 18'inde veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmış ve bu 18 tezin neredeyse tamamı eğitim bilimleri enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır. Anket yöntemiyle veri toplayan tezlerin 12'si eğitim, 5'i sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır. Veri toplama tekniği olarak gözlem kullanan 4 ve deney yapan 6 tezin tamamı eğitim bilimleri enstitüsü çatısı altındadır. Karma yöntemle yapılan tezlerin sayısının fazla olması beraberinde veri toplama araçlarının da birlikte kullanılmasını ortaya çıkarmıştır. Her bir tezde birlikte kullanılan veri toplama teknikleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Veri Toplama Teknikleri

Kullanılan Veri Toplama Tekniği	Sayı	Yüzde
Anket+Deney+Görüşme	2	6.7
Anket+Görüşme	2	6.7
Anket	8	26.7
Kuramsal Çalışma	2	6.7
Gözlem+Doküman+Görüşme	2	6.7
Doküman+Görüşme	2	6.7
Görüşme	2	6.7
Doküman	2	6.7
Gözlem+Görüşme	2	6.7
Anket+Doküman	2	6.7
Anket+Doküman+Deney	1	3.3
Anket+Doküman+Görüşme	1	3.3
Deney+Görüşme	1	3.3
Gözlem+Doküman+Deney+Görüşme	1	3.3
Anket+Doküman+Deney+Görüşme	1	3.3
Toplam	31	100

Tezler kullanılan veri toplama tekniğine göre incelendiğinde tek başına anket tekniğini kullanan tezlerin sayısı 8, görüşme ve doküman analizi tekniğini kullanan tezlerin sayısı ise 2'dir. Bütün tezlerde veri toplama tekniği olarak gözlem ve deney tek başına değil, farklı tekniklerle birlikte kullanılmıştır. Tezlerin ikisinde 5 farklı veri toplama tekniğininin 4'ü birlikte kullanılmıştır. 31 tezin 9'unda iki farklı veri toplama tekniği bir arada kullanılmıştır. Bu anlamda Tablo 6'da yer alan veriler de hesaba katılırsa en fazla, görüşme tekniğiyle; anket, gözlem, deney gibi farklı bir veri toplama tekniğininin birlikte kullanıldığı görülmüştür.

Medya okuryazarlığı doktora tezlerinde, veri toplama tekniği olarak anketi kullanan çalışmalarda yer alan ölçek türlerininin dağılımı Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Kullanılan Ölçeklerin Enstitüye Göre Dağılımı

Kullanılan Ölçekler	Enstitü		Toplam	Yüzde
	EBE	SBE		
Geliştirme	7	1	8	26
Hazır	1	3	4	13
Hazır ve Geliştirme	1	1	2	6
Kullanılmamış	11	3	14	45
Uyarlama	2	1	3	10
Toplam	22	9	31	100

Tablo 5 ve 8'de belirtildiği üzere tezlerin %45'inde (n=14) veri toplama aracı olarak ölçek ya da anket kullanılmamıştır. Araştırmalarında veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanan tezlerin sayısı toplam 17'dir. Ölçek geliştirme çalışması yapan doktora tezleri, 7'si eğitim bilimleri, 1'i sosyal bilimler enstitüsünde olmak üzere toplam 8'dir. Anket yöntemiyle veri toplayan tezler en fazla ölçek geliştirmeye yer vermiştir. Hazır ölçek kullanan nicel çalışmaların sayısı 4'tür ve bunların 1'i eğitim bilimleri, 3'ü ise sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır. Aynı anda hem ölçek geliştirme hem de var olan hazır bir ölçeği kullanan tez sayısı 2'dir.

Doktora tezlerindeki araştırmaların uygulandığı örneklem-çalışma gruplarına dair veriler, Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Örneklem-Çalışma Grubu

Örneklem-Çalışma Grubu	Enstitü		Toplam	Yüzde
	EBE	SBE		
Anaokulu Öğrencileri ve Velileri	1	0	1	3
Bireyler	0	1	1	3
Kuramsal	0	1	1	3
Kurumlar	0	1	1	3
Lise Öğrencileri	1	0	1	3
Müfredat	3	1	3	10
Ortaokul Öğrencileri	3	1	4	13
Ortaokul Öğrencileri ve Alan Uzmanları	1	0	1	3
Ortaokul Öğrencileri ve Velileri	2	1	3	10
Ortaokul Öğrencileri ve Velileri ve Öğretmenleri	1	0	1	3
Ortaokul Öğrencileri ve Öğretmenleri	0	1	1	3
Çocuk Dergileri	1	0	1	3
Öğretmenler	2	0	3	10
Üniversite Öğrencileri	7	2	9	29
Toplam	22	9	31	100

Medya okuryazarlığı üzerine yazılan doktora tezlerinin %29'unun (n=9) örneklemini, üniversite öğrencileridir. Bunların 7'si eğitim bilimleri, 2'si sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde. Medya okuryazarlığı dersini ilk kez alan ortaokul öğrencilerini örneklem seçen, eğitim bilimleri alanında 3 ve sosyal bilimlerde 1 tez yer almaktadır. Ortaokul öğrencileriyle birlikte onların velilerini de birlikte inceleyen tez sayısı ve sadece müfredatları inceleyen tez sayısı 3'tür. Genel olarak tezlerde tek bir örneklem ya da çalışma grubuna yönelik çalışıldığı gözlenmiştir. Örneklem olarak toplumdaki bireyleri ve kurumları ele alan 2 çalışma da sosyal bilimler enstitüsünde hazırlanmıştır.

Hem nicel hem de nitel araştırmalarda örneklem veya çalışma grubu belirlenirken bilimsel yöntemlere başvurulur. YÖK Tez Merkezi'nde kayıtlı medya okuryazarlığı alanındaki doktora tezlerindeki örnekleme yöntemleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Örneklemeye Yöntemine Göre Tezlerin Dağılımı

Örneklemeye Yöntemi	Enstitü		Toplam	Yüzde
	EBE	SBE		
Örneklemeye Kullanılmamış (Kuramsal-Doküman)	3	3	6	19
Amaçlı Örneklemeye	5	1	6	19
Örneklemeye Yöntemi Açıklanmamış	3	0	3	10
Basit Tesadüfi	2	2	4	13
Basit Tesadüfi + Ölçüt Örneklemeye	1	0	1	3
Kontenjan (Kota) Örneklemesi	1	0	1	3
Tabakalı Örneklemeye	2	1	3	10
Tabakalı Örneklemeye + Amaçlı Örneklemeye	1	0	1	3
Tesadüfi Örneklemeye	2	1	3	10
Çok Aşamalı Küme Örneklemeye	1	0	1	3
Ölçüt Örneklemeye	1	1	2	6
Toplam	22	9	31	100

Medya okuryazarlığı alanında yapılmış doktora araştırmalarında tesadüfi olmayan ve tesadüfi örneklemeye yöntemlerine başvuran tezlerin sayıları 10'ar adettir. Tesadüfi olmayan örneklemeye yöntemlerini kullanan tezlerin 6'sında amaçlı, 1'inde kontenjan, 2'sinde ölçüt örneklemeye ve 1'inde de çok aşamalı küme örneklemeye yöntemleri tercih edilmiştir. Tesadüfi örneklemeye yöntemlerine başvuran doktora tezlerinde; 4'ünde basit, 3'ünde tabakalı ve 3'ünde ise doğrudan tesadüfi örneklemeye yöntemine başvurulduğu belirtilmiştir. Tablo 10'da görüldüğü üzere 31 doktora tezinin 3'ünde örneklemeye yöntemine dair her hangi bir bilgiye rastlanılmamış, 6 tezde ise kuramsal veya doküman inceleme çalışılmış olduğu için örneklemeye yöntemine yer verilmemiştir.

Doktora tezlerinde yapılan veri analizlerinde kullanılan yazılımların enstitü türlerine göre dağılımları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Veri Analizinde Kullanılan Yazılımların Dağılımı

Veri Analizi Yazılımları	Enstitü		Toplam	Yüzde
	EBE	SBE		
SPSS	12	5	17	74
AMOS	0	0	0	0
LISREL	1	0	1	4

Maxqda	1	0	1	4
NVIVO	3	0	3	13
R	0	0	0	0
Toplam	18	5	23	100

Veri analizi yazılımı kullanan doktora tezlerinin %74'ü (n=17) Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) kullanmıştır. Sosyal bilimler enstitüsü kapsamında hazırlanan tezlerin tamamında veri analizi yazılımı olarak SPSS kullanılmıştır. Öte yandan eğitim bilimleri enstitüsünde yapılan 3 tezin nitel veri analizinde NVIVO ve 1'inde de MAXQDA tercih edilmiştir. Ayrıca yine eğitim bilimleri bünyesinde hazırlanan 1 tezte yapısal eşitlik modelinde LISREL veri analizi yazılımı olarak kullanılmıştır. AMOS ve R yazılımlarından herhangi bir tezte faydalanılmamıştır. Tablo 6 ve 8'de belirtildiği üzere veri toplama aracı olarak anket yöntemini tercih eden 17 tez çalışmasının tümünde SPSS ve nitel veri analizlerinde ise en fazla NVIVO yazılımının kullanıldığı görülmüştür.

Medya okuryazarlığı doktora tezlerinde yapılan veri analiz teknikleri incelenmiş, Tablo 12'de belirtilmiştir.

Tablo 12. Veri Analiz Teknikleri

Veri Analiz Teknikleri	Sayı	Yüzde
Frekans Analizi	22	21
Wilcoxon T	2	2
Mann-Whitney U	5	5
Kruskal Wallis	4	4
Ki-Kare	4	4
T Testi	11	11
ANOVA	10	10
Post-Hoc	7	7
Korelasyon (Spearman/Pearson)	11	11
Regresyon	5	5
Açımlayıcı Faktör Analizi	12	12
Doğrulayıcı Faktör Analizi	3	3
Normallik Testi	8	8
Toplam	104	100

Tablo 12'de görüldüğü üzere frekans analizi 22 tezte yer bulmuştur. Veri dağılımının normallik gösterip göstermediğini inceleyen normallik testine 8 tezte

yer verilmiştir. Nicel veri analiz tekniklerinden, değişkenler arasındaki farklılıkları inceleyen T Testi 11 tezde ve ANOVA testi 10 tezde uygulanmıştır. Benzer şekilde Mann-Whitney U testi 5 tezde, Kruskal Wallis testi ise 4 tezde uygulanmıştır. Hangi gruplar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan Post-Hoc testi ise 7 tezde analizler arasında yer almıştır. Ayrıca 11 tezde de değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca nicel verilerden birbiriyle ilişkili değişkenleri bir araya toplamaya yarayan faktör analizlerinden açıklayıcı faktör analizi 12 tezde, doğrulayıcı faktör analizi ise 3 tezde uygulanmıştır.

Son olarak çalışmamızda; incelen doktora tezlerinde araştırmaların metodolojilerine dair bilgilerin net olarak verilip verilmediği incelenmiştir. Metodolojiye dair başlıklar Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. Araştırma Metodolojisi

Araştırma Metodolojisi	Enstitü		Toplam
	EBE	SBE	
Amaç	22	6	28
Kapsam	14	5	19
Evren ve Örneklem Bilgisi	20	6	26
Araştırma Sınırlılıkları	22	4	26
Hipotez/Araştırma Sorular Kurulması	22	6	28
Araştırma Modeli	16	1	17

Medya okuryazarlığıyla ilgili tezlerden eğitim bilimlerindeki 22 tezin tamamında, sosyal bilimlerdeki 9 tezin ise 6'sında olmak üzere toplam 28 tezde "amaç" ve "hipotez/araştırma soruları" açık olarak ifade edilmiştir. Benzer şekilde eğitim bilimlerinde yapılan tüm doktora tezlerinde "araştırma sınırlılıkları" ifade edilmiştir. Bu sayı sosyal bilimler enstitülerinde tamamlanan tezlerde sadece 4'tür. Araştırmaların "kapsamı" ve "modeli" haklarında en az açıklama yapılan başlıklardır. 14'ü eğitim, 5'i sosyal bilimler olmak üzere 19 tezde kapsam; 16'sı eğitim ve 1'i sosyal bilimler olmak üzere toplam 17 tezde ise araştırmanın modeli şematik olarak tezlerde yer almaktayken 14 tezde araştırmanın modeli belirtilmemiştir.

İncelenen doktora tezlerinde yukarıdaki bulguların yanında tespit edilen dikkat çekici çeşitli durumlar ise aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- 14 tezde parametrik (T testi, ANOVA vb.) ya da parametrik olmayan (Mann-Whitney U, Kruskal Wallis vb.) testlerin kullanılması gerekçelendirilmemiştir.
- 4 nicel araştırma barındıran tezde geçerlik ve güvenilirlik durumları ifade edilmemiştir.

- 19 tezde uzman görüşe başvurulduğu ifade edilmiştir. Ancak bunların sadece 5'inde kapsam geçerlilik indeksi ve kapsam geçerlik ölçütü gibi istatistiksel bulgulara yer verilmiştir.
- 2 tezde farklılık testleri yorumlanırken “etki” olarak ifade edilmiştir.
- 1 tezde farklılık testleri yorumlanırken “ilişki” olarak ifade edilmiştir.
- 1 tezde ölçek geliştirme sürecindeki uzmanlardan madde havuzu için alınan görüşler nitel araştırma yöntemi olarak değerlendirilip, karma yöntem olarak ifade edilmiştir.
- 1 tezde anket ve görüşme araştırmanın yöntemi olarak ifade edilmiştir.
- 1 tezde yöntem hiç belirtilmeden sadece ilişki ve regresyon analizleri yapılmıştır.
- 1 tezin nitel araştırmasında elde edilen kodlamalara dair frekans analizleri nicel araştırma olarak ifade edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada medya ve iletişim çalışmalarının bir alt alanı haline gelen medya okuryazarlığı üzerine Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar, lisansüstü tezler özelinde metodolojik açıdan incelenmiştir. Bu araştırma, YÖK Tez Merkezi’nde kayıtlı ve başlığında “medya okuryazarlığı” kavramı yer alan tezleri metodolojik olarak inceleyen bir meta analiz çalışmasıdır. Medya okuryazarlığı özelinde yürütülen akademik çalışmaların metodoloji boyutuyla incelenmesi aynı zamanda genel olarak medya ve iletişim çalışmalarının Türkiye’deki durumuna ilişkin de bir tespit ve değerlendirme yapma imkânı vermesi açısından önemlidir.

Medya okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmalarda özellikle öğrencilerin medya okuryazarlık düzeylerini belirlemeye ve yükseltmeye yönelik önerilerde bulunduğu görülmüştür. Ayrıca incelenen müfredatlar sonucunda müfredata ek yeni kazanımların önerildiği, medya okuryazarlığı programlarındaki sorunların tespit edilmesi ve medya okuryazarlığı üzerine yeni eğitim programı uygulamaları gibi çeşitli amaçların gözetildiği görülmüştür.

2007-2022 yıllarını kapsayan son 15 yıllık süreçte YÖK Tez Merkezi kayıtlarında medya okuryazarlığıyla ilgili 31’i doktora, 109’u yüksek lisans olmak üzere toplam 140 tez bulunmaktadır. Bunların %93’ü (n=130) Türkçe, geri kalanı %7’si (n=10) ise İngilizce yazılmıştır. Alanda yazılan ilk tez 2007 yılında eğitim bilimleri bünyesinde hazırlanan bir yüksek lisans tezi iken bu konudaki ilk doktora tezi 2008 yılında kaleme alınmıştır. Tezlerin sayısı genel olarak her sene artarak devam etmiştir. İçeriklere yönelik farkındalıkların artırılması ve müfredat yönüyle eğitim alanında olması ve medya içeriklerinin eğitim bilimlerinde aktif kullanılması gibi çeşitli nedenler bu alanı eğitim ve iletişimin ortak konusu yapmaktadır.

Medya okuryazarlığı konusunda yazılan tezlerin eğitim bilimleri ve sosyal bilimler enstitüsü çatısında altında olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tezlerin %61'i (n=86) eğitim bilimleri, %39'u (n=54) ise sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır. Sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlanan tezler gazetecilik, iletişim bilimleri, radyo televizyon ve halka ilişkiler merkezlidir. Bu durum medya okuryazarlığının, Türkiye'de medya ve iletişim çalışmalarının bir alt alanı olmasının yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Medya okuryazarlığı alanında yapılan doktora tezlerinin yarısından fazlasında (%53) araştırma yöntemi olarak karma yöntem kullanıldığını tespit edilmiştir. Karma yöntem kullanan tezlerin de %80'inin eğitim bilimleri çatısı altında, %20'sinin ise sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Araştırma yöntemi olarak sadece nitel araştırmaları kullanan tezlerin sayısı 10 ve sadece nicel araştırmaları kullananların sayısı ise 5'dir. Sadece nitel araştırma ve sadece nicel araştırma yöntemlerini kullanan tezlerin %60'ı (n=6 ve n=3) eğitim bilimleri, %40'ı (n=6 ve n=4) ise sosyal bilimler alanlarında hazırlanmıştır. Eğitim bilimlerinde yapılan tezlerde "görüşme ve anketin" ya da "görüşme, deney ve anketin" birlikte kullanıldığı görülmüştür. Dikkat çeken bir diğer husus ise yapılan deney çalışmalarının 6'sının da tamamen eğitim bilimleri bünyesinde olması ve 5'inde deneyle birlikte görüşme tekniğinin veri toplama aracı olarak kullanılmasıdır. Nicel ve nitel araştırmaların oranlarının karma yöntemle göre düşük olmasındaki olası nedenlerin başında tezlerin doktora düzeyinde olması ve dolayısıyla araştırma amaçlarının daha geniş çaplı olması gelmektedir. Ayrıca aynı anda birkaç yöntemin bir arada kullanılması gerektiği kabulünün akademide giderek yerleşik hale gelmesinin de bu oranda değişikliğe yol açabileceği değerlendirilmektedir. Ek olarak bu oranın, 1950'ler sonrasında sosyal bilimlerle ilgili yürütülen tartışmalar çerçevesinde çoğul paradigmalardan olduğu bir sosyal bilim pratiğinin akademik çalışmalarda metodolojik tercihlere bir yansıması olarak değerlendirilebilir ve artışın da devam edeceği öngörüsünde de bulunulabilir. Bu çalışmadan hareketle sosyal bilimlerdeki paradigmatik ve metodolojik tartışmalar çerçevesinde medya ve iletişim çalışmaları alanındaki bilgi birikiminin Türkiye'deki karakterinin detaylı yeni çalışmalar ile ortaya çıkarılmasının alan literatürü açısından önemli bir bilgi açığını kapatabileceği söylenebilir.

Nicel araştırmalarda veri toplama tekniği olarak anketin, nitel araştırmalarda görüşme ve dokümanların, karma araştırmalarda ise görüşme ve anketlerin çoğunlukla birlikte kullanıldığı tespit edilen bulgulardan bir diğeridir. Ayrıca enstitü özelinde veri toplama aracı olarak eğitim bilimlerinde görüşme, sosyal bilimlerde ise anket tercih edilmiştir. Medya okuryazarlığı derslerinin müfredatta ortaokul 7 ve 8. sınıfta olması nedeniyle tezlerde örneklem olarak çoğunlukla ortaokul öğrencileri seçilmiştir. Tezlerin %26'sında (n=8) ortaokul öğrencileri ile birlikte onların öğretmenleri ya da ebeveynleri üzerine araştırmalar yürütülmüştür. Ortaokul yaş grubunun başta internet olmak üzere çeşitli medya ortamlarında uzun süre vakit

geçirmeleri onları bu alanda yapılan çalışmalarda daha da ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca müfredat üzerine inceleme yapan tezlerde de baz alınan müfredatlar başlıca ortaokul öğrencilerine yöneliktir. Ortaokul öğrencilerinin yanında medya okuryazarlığı dersi veren ya da verecek olan öğretmen adaylarını örneklem olarak alan doktora tez çalışmaları da %29 (n=9) oranındadır. Üniversite öğrencilerinin örneklem alındığı tezlerde özellikle eğitim fakültesi sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü ve eğitim fakültesi öğrencilerine yoğunlaşıldığı dikkat çekmektedir.

Nicel ya da karma araştırmalarda veri toplama aracı olarak anket kullanan çalışmalar detaylı olarak incelendiğinde çalışmalarda hazır, uyarlama ya da çalışma kapsamında geliştirilmiş ölçekler kullanıldığı görülmektedir. Eğitim bilimleri alanında yapılan tezlerde ölçek geliştirilenin sosyal bilimlerde yapılan tezlerde ise hazır ölçek kullanımı sayıca fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmaların %76'sında geçerlik ve güvenilirliğe dair açıklamaya yer verilmişken %24'ünde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Akademik çalışmaların önemli bir göstergesi ve çıktısı olan doktora tezlerindeki metodolojik bir eksiklik olarak üzerinde durulmayı hak eden bu bulgu hem ders hem de tez döneminde lisansüstü programların ve çalışmaların iyileştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Araştırmaların örnekleme yöntemleri incelendiğinde 10 tezde tesadüfi, 9 tezde ise tesadüfi olmayan yöntem tercih edilmiştir. Tesadüfi örneklem yöntemlerinden tabakalı, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden de amaçlı örnekleme daha çok kullanılmıştır. Enstitü bazı incelediğimizde mevcut çalışmaların eğitim bilimlerinde yapılanlarında amaçlı örnekleme, sosyal bilimlerde yapılanlarında ise basit tesadüfi örnekleme yöntemi ön plana çıkmaktadır. Eğitim bilimleri bünyesindeki araştırmaların belli bir grubu, daha ziyade ortaokul öğrencilerini, incelemeyi amaçlaması nedeniyle amaçlı örnekleme, sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların ise genel olarak üniversite öğrencilerini değerlendirmeye dönük olması nedeniyle daha genel kitle ve dolayısıyla basit tesadüfi örnekleme yöntemini tercih ettiği değerlendirilebilir.

Medya okuryazarlığı konusunda yazılan doktora tezlerinde veri analizinde kullanılan yazılımlar noktasında nicel veriler için SPSS ve Lisrel, nitel veriler için ise MAXQDA ve NVIVO kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitel veri analizinde sadece 4 tezde yazılımlardan faydalanılmışken, nicel verilerin tamamında SPSS yazılımından faydalanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak anketin çoğunlukta olması nedeniyle analizlerde en fazla kullanılan yazılım SPSS olmuştur. Görüşme ya da diğer nitel veriler için yapılan analizlerin ve değerlendirmelerin büyük çoğunluğunda bilgisayar destekli bir yazılım kullanılmamıştır. Nitel verilerin analizi, kodlanması, filtrelenmesi ve temaların oluşturularak ilişkilendirilmesi kısacası veri analizi ve bulgular araştırmacının kendi yorumu üzerine kuruludur. Bu durum nitel araştırmada toplanan veri miktarı fazlaysa geçerlilik ve güvenilirlik anlamında araştırmaya sınırlılık getirmektedir. Öte yandan nitel veri analizinde

yazılım kullanımının sektöre, amaca, veri miktarına ve araştırmacının dijital yetkinliğine bağlı olduğu söylenebilir. Aynı zamanda, veri miktarı fazlaysa verilerin depolanmasında, görselleştirilmesinde, kod ve temalara göre filtrelenmesinde ve ilişkilendirilmesinde bu yazılımlar kolaylık sağlamaktadır.¹⁴ Nitel verilerde yazılım kullanan tüm çalışmaların eğitim bilimleri alanında yapılmış olması eğitim bilimcilerin teknolojiyi araştırmalarında daha etkin kullandığını da göstermektedir.

Nicel araştırma yöntemleriyle yürütülen tezlerin tamamında birden fazla istatistiksel veri analiz tekniği kullanılmıştır. Akaydın ve Çeçen¹⁵ ile Selçuk ve diğerlerinin¹⁶ tezler ve akademik dergiler üzerine yapmış oldukları meta analizlerde ve içerik analizlerinde de nicel çalışmaların analizlerinde birden fazla analiz tekniği kullanıldığına vurgu yapılmaktadır. Hem nicel hem de nitel olmak üzere doktora tez çalışmalarında en fazla frekans analizine yer verildiği göze çarpmaktadır. Ayrıca nicel araştırmalarda ölçek geliştirme çalışmalarının fazla olması nedeniyle en fazla açımlayıcı faktör analizine yer verilmiştir. Bir ya da birkaç değişkenin farklı gruplar arasında farklılık gösterip göstermediğini inceleyen farklılık testleri ve ilişki testleri neredeyse tüm nicel analizlerde bulunmaktadır. Ancak farklılık testlerine karar verirken veri setinin normallik dağılımına bakılması gerekmektedir. Aksi durumda bu durum analiz sonuçlarının geçerliği ve güvenilirliği hususunda sorunlara ve yanlışlığa neden olabilmektedir.¹⁷ Bu anlamda sadece 8 tezde verilerin normalliklerine bakılmışken, 14 tezde parametrik ve parametrik olmayan testler gerektendirilmemiştir. Ayrıca 3 tezde de yapılan farklılık testleri ifade edilirken farklılık analizinin, etki ve ilişki olarak ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu durumların araştırmacıların istatistik ve veri analizi hususundaki yetersizliklerinden ileri geldiği olası bir neden olarak öne sürülebilir.

Medya okuryazarlığıyla ilgili yazılmış olan tezler araştırma metodolojileri bakımından incelendiğinde eğitim bilimleri enstitüleri bünyesinde yazılmış olan 22 tezin tamamında “amaç, araştırmanın sınırlılıkları ve hipotez/araştırma sorularının kurulması” net olarak ifade edilmişken sosyal bilim enstitülerinde yazılan 9 tezin ancak 6’sında açıkça belirtilmiştir. Ayrıca “çalışma kapsamı” sosyal bilimlerdeki 9 tezin 4’ünde, eğitim bilimlerindeki 22 tezin ise 14’ünde açıklanmıştır. Eğitim

14 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 202, s. 204-205; Christina Silver ve Ann Lewins, *Using Software in Qualitative Research: A Step-by-Step Guide*, Harvard: Sage, 2014, s. 18.

15 Şenol Akaydın ve Mehmet Akif Çeçen, “Okuma Becerisiyle İlgili Makaleler Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Eğitim ve Bilim*, c. 40, sy. 178, 2015.

16 Ziya Selçuk, Mehmet Palancı, Mehmet Kandemir ve Hakan Dündar, “Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi”, *Eğitim ve Bilim*, c. 39, sy. 173, 2014.

17 Fatih Orcan, “Parametric or Non-Parametric: Skewness to Test Normality for Mean Comparison”, *International Journal of Assessment Tools in Education*, c. 7, sy. 2, 2020, s. 256; Tae Kyun Kim, “T Test as A Parametric Statistic”, *Korean Journal of Anesthesiology*, c. 68, sy. 6, 2015, s. 541.

bilimleriyle sosyal bilimler enstitülerinde hazırlanan tezler arasındaki en büyük farklılaşma araştırmaların modellenmesinde kendisini göstermektedir. Modelleme, bir araştırma ya da teorinin görsel bir şekilde sunulmasını ve değişkenler arasındaki ilişkinin, bağlantıların görselleştirilmesini sağlamaktadır.¹⁸ Araştırmanın modellendiği 17 tezin 16'sının eğitim bilimleri enstitülerinde yapılmış olması bu bağlamda dikkat çekici bir veri olarak zikredilebilir. Eğitim bilimlerinde kavram haritası, diyagram ve iş akışı gibi modellemelerin yaygın olmasına mukabil medya ve iletişim çalışmalarında pek yaygın olmamasının her iki alanda yapılan tezlere yansımaları da bu bağlamda elde edilen bulgulardan bir başkası olarak zikredilebilir.

İnceleme esnasında dikkat çeken sorunların en belirginlerinin metodoloji ve veri analiz kısmında gerçekleştiği görülmektedir. Araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliklerin net olarak ifade edilmemesi, araştırmalarda uzman görüşünden faydalanılmaması, faydalanılmış olsa da nasıl ve ne derece faydalandığı bilgisine rastlanmaması, yapılan testlerin önkoşulları sağlayıp sağlamadığının test edilmemesi, testlerin yanlış ya da eksik yorumlanması, araştırma yöntemlerinin açıklanmaması ya da yanlış ifade edilmesi göze çarpan başlıca sorunlardır. Bu sorunların temel nedenleri arasında araştırmacıların yeterli düzeyde araştırma yöntemlerini bilmemesi ve yeterli istatistik bilgisine sahip olmamaları söylenebilir. Lisansüstü müfredata araştırma yöntemleri ve temel istatistik derslerinin eklenmesi, araştırma tasarımı ve uygulamasındaki olası hata ve sorunları tespit etmek ve gidermek için seminer derslerinin uygulamalı olarak yapılması, tez izleme jürilerinde çeşitliliğin sağlanması bu ve benzeri sorunların oranını azaltıcı etkiler yapacağı değerlendirilmektedir

Kaynakça

- Akaydın, Şenol ve Mehmet Akif Çeçen, "Okuma Becerisiyle İlgili Makaleler Üzerine Bir İçerik Analizi", *Eğitim ve Bilim*, c. 40, sy. 178, 2015, s. 183-198.
- Akgöz, Semra, İlker Ercan ve İsmet Kan, "Meta-Analiz", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, c. 30, sy. 2, 2004, s. 107-112.
- Arık, Emel ve Bilal Arık, "A Meta Analysis Study for Graduate Thesis on Media Literacy in Turkey", *Online Journal of Communication and Media Technologies*, c. 11, sy. 4, 2021, s. 1-16.
- Avrupa Birliği, "Media Literacy", 2019, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-literacy>.
- Avrupa Konseyi, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-literacy>.
- Avşar, Zakir, "Medya Okuryazarlığı", *İletişim ve Diplomasi*, c. 2, sy. 5, 2014, s. 5-17.
- Aydeniz, Hediyeullah, *Medyayı Tanımak-1*, İstanbul: AEP Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi, 2012.

18 John W. Cresswell, *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*, çev. Mustafa Sözbilir, Ankara: Pegem Akademi, s. 54.

- Binark, Mutlu ve Mine Gencil Bek, *Eleştirel Medya Okuryazarlığı*, İstanbul: Kalke-ton, 2010.
- Bozkurt, Metin, "Çocuk Dergileriyle İlgili Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi", *The Journal of Social Science*, c. 4, sy. 7, 2020, s. 275-283.
- Cohen, Louis, Lawrence Manion ve Keith Morrison, *Research Methods in Education*, London: Routledge, 2007.
- Commission of The European Communities, A European Approach to Media Lite-racy in the Digital Environment, 2019, <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>.
- Creswell, John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2002.
- Creswell, John W., *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*, çev. Mustafa Sözbilir, Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- Kim, Tae Kyun, "T Test as A Parametric Statistic", *Korean Journal of Anesthesiology*, c. 68, sy. 6, 2015, s. 540-546.
- Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, www.medyaokuryazari.org.
- Orcan, Fatih, "Parametric or Non-Parametric: Skewness to Test Normality for Mean Comparison", *International Journal of Assessment Tools in Education*, c. 7, sy. 2, 2020, s. 255-265.
- Potter, W. James, *Media Literacy*, California: Sage Publications, 2021.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, "Medya Okuryazarlığı", <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr>.
- Selçuk, Ziya, Mehmet Palancı, Mehmet Kandemir ve Hakan Dünder, "Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi", *Eğitim ve Bilim*, c. 39, sy. 173, 2014, s. 1300-1337.
- Sezer, Nilüfer, "Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Eğitimine İlişkin İlk Girişimler ve Sonrası", *Medya Okuryazarlığı Üzerine...*, der. Nilüfer Sezer ve Nuray Yılmaz Sert, İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2019, s. 53-144.
- Silver, Christina ve Ann Lewins, *Using Software in Qualitative Research: A Step-by-Step Guide*, Harvard: Sage, 2014.
- UNESCO, "Media and Information Literacy", <https://www.unesco.org/en/communication-information/media-information-literacy> [Erişim Tarihi: 21.04.2022].

